

Є. В. Зубрицький,
аспірант, Поліський національний університет, м. Житомир
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-1610-0970>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.5.282

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Y. Zubrytskyi,
Postgraduate student, Polissia National University, Zhytomyr

IMPROVEMENT OF LEGAL REGULATION OF FINANCING FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

Досліджуються сучасний стан та ключові проблеми правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу в Україні в умовах економічної нестабільності та посткризового відновлення. Обґрунтовано, що малий і середній бізнес відіграє визначальну роль у забезпеченні стійкості національної економіки, формуванні робочих місць, розвитку регіонів та стимулюванні підприємницької ініціативи. Водночас ефективність його функціонування значною мірою залежить від доступу до фінансових ресурсів, який, у свою чергу, визначається якістю нормативно-правового середовища. У роботі акцентовано увагу на системних недоліках чинного правового регулювання фінансування підприємництва, зокрема нестабільності законодавства, фрагментарності державних програм підтримки, складності адміністративних процедур та недостатній узгодженості фінансових і правових інструментів. Доведено, що наявні правові механізми не повною мірою відповідають потребам суб'єктів малого та середнього бізнесу в умовах економічного відновлення. На основі проведеного аналізу визначено пріоритетні напрями удосконалення правового регулювання фінансування МСБ, зокрема шляхом гармонізації національного законодавства з європейськими підходами, підвищення інституційної координації та забезпечення стабільності й прозорості державної політики підтримки підприємництва. Особливо наголошено на доцільності впровадження комплексного підходу до формування фінансово-правових механізмів підтримки МСБ, який поєднує бюджетні, кредитні та гарантійні інструменти з ефективними правовими стимулами, спрямованими на зниження фінансових ризиків підприємницької діяльності та активізацію інвестиційних процесів. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу та сталому економічному розвитку держави.

The article explores the current state and key challenges of legal regulation of financing for small and medium-sized enterprises (SMEs) in Ukraine under conditions of economic instability and post-crisis recovery. It is substantiated that SMEs play a decisive role in ensuring economic resilience, employment generation, regional development, and the formation of a competitive economic environment. At the same time, the sustainability and growth of this sector largely depend on access to financial resources, which is significantly influenced by the quality and consistency of the legal framework governing entrepreneurial activity.

The study emphasizes that the existing system of legal regulation of SME financing is characterized by a number of systemic shortcomings, including regulatory fragmentation, frequent legislative changes, excessive administrative burdens, and insufficient coordination between financial and legal instruments of state support. These factors negatively affect the ability of SMEs to attract external financing, increase transaction costs, and reduce the overall effectiveness of government support programs. Particular attention is paid to the limited adaptability of current legal mechanisms to the specific needs of small and medium-sized businesses in the context of economic recovery and heightened uncertainty.

The article analyzes the main sources of SME financing, including own funds, bank lending, state budget programs, grants, and international financial assistance, and assesses the role of legal regulation in ensuring their accessibility and effectiveness. It is argued that without a stable, transparent, and predictable legal environment, financial instruments cannot fully perform their stimulating function. The research highlights the importance of aligning national legal regulation with European approaches to SME support, especially in the areas of credit guarantee schemes, tax incentives, simplification of regulatory procedures, and protection of entrepreneurs' rights.

Special emphasis is placed on the need to strengthen institutional coordination among public authorities responsible for the formation and implementation of SME support policies. Improving the interaction between financial institutions, regulatory bodies, and business support organizations is considered a prerequisite for enhancing the targeting and efficiency of financing mechanisms. The article substantiates the expediency of introducing a comprehensive approach to the development of financial and legal instruments, combining budgetary, credit, and guarantee tools with effective legal incentives aimed at reducing financial risks and stimulating investment activity.

Based on the conducted analysis, priority directions for improving the legal regulation of SME financing are identified. These include ensuring legislative stability, increasing transparency of state support mechanisms, harmonizing national regulations with European standards, and creating favorable legal conditions for sustainable entrepreneurial development. The implementation of the proposed measures will contribute to improving the competitiveness of small and medium-sized enterprises and fostering long-term economic growth in Ukraine.

Ключові слова: малий та середній бізнес, фінансування, правове регулювання, державна підтримка, економічне відновлення, фінансові інструменти, підприємницька діяльність, інституційне середовище, конкурентоспроможність.

Key words: small and medium-sized enterprises; financing; legal regulation; state support; economic recovery; financial instruments; entrepreneurial activity; institutional environment; competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах трансформації економіки України, що супроводжується впливом кризових та воєнних чинників, особливої актуальності набуває проблема забезпечення сталого розвитку малого та середнього бізнесу як ключового елементу національної економічної системи. Малий і середній бізнес відіграє важливу роль у формуванні конкурентного середовища, забезпеченні зайнятості населення, диверсифікації економічної структури та активізації інноваційних процесів. Водночас, ефективність його функціонування значною мірою залежить від доступу до фінансових ресурсів, який визначається якістю правового регулювання механізмів фінансування підприємницької діяльності.

Наявна система правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу в Україні характеризується низкою системних проблем, зокрема: нестабільністю нормативно-правової бази, фрагментарністю державних програм фінансової підтримки, складністю адміністративних процедур та недостатньою узгодженістю фінансових і правових інструментів. Такі обмеження негативно впливають на інвестиційну активність суб'єктів підприємництва, стримують розвиток малого бізнесу та знижують ефективність державної економічної політики.

У науковому вимірі зазначена проблематика пов'язана з необхідністю поглиблення теоретико-методологічних підходів до дослідження фінансово-правових механізмів розвитку підприємництва, а в практичному аспекті — з розробленням дієвих інструментів удосконалення правового регулювання фінансування малого

та середнього бізнесу з урахуванням потреб економічного відновлення та європейського вектору розвитку України.

У зв'язку з цим актуалізується необхідність формування цілісної та послідовної моделі правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу, яка б ґрунтувалася на принципах стабільності, передбачуваності та адаптивності до змін економічного середовища. Особливого значення набуває вдосконалення механізмів нормативного забезпечення державних програм фінансової підтримки, у частині спрощення доступу підприємців до кредитних, грантових і гарантійних інструментів. Реалізація зазначених завдань має безпосередній зв'язок із пріоритетними напрямками економічної політики держави, спрямованими на відновлення підприємницької активності, зростання інвестицій та підвищення стійкості національної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі останніх років простежується послідовне зростання уваги до проблематики правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу, що зумовлено поглибленням економічної нестабільності, воєнними викликами та необхідністю формування ефективних механізмів економічного відновлення. Дослідження зосереджуються на аналізі інституційного середовища підприємницької діяльності, ролі держави у забезпеченні доступу суб'єктів господарювання до фінансових ресурсів, а також на оцінці результативності нормативно-правових інструментів підтримки бізнесу. Сучасні автори наголошують, що саме якість правового регулювання визначає можливості використання фінансових інструментів як чинників стимулювання підприємницької активності та інвестиційних процесів.

Теоретичні засади дослідження підприємництва та фінансування бізнесу сформовані у працях класиків економічної думки Й. Шумпетера, Ф. Найта, П. Друкера та М. Портера, які обґрунтували роль підприємця, інновацій, ризику й конкурентних переваг у забезпеченні довгострокового економічного розвитку. Ці концептуальні підходи отримали подальший розвиток у дослідженнях сучасних зарубіжних учених Х. Чесбро, Е. фон Гіппель, Д. Форей, що аналізують відкриті інновації, підприємницькі екосистеми та інституційні умови фінансування малого бізнесу в умовах глобальних трансформацій.

Вагомий аналітичний внесок у вивчення проблем фінансово-правової підтримки малого та середнього бізнесу здійснюється також міжнародними організаціями: OECD, World Bank та UNDP. У відповідних звітах підкреслюється, що ефективні механізми гарантування кредитів, стабільність законодавства та прозорість регуляторної політики є одними з основних умов підвищення доступності фінансування для МСБ, особливо в період економічного відновлення.

У працях вітчизняних науковців, Т. Мельник, Л. Федулової, Я. Жаліла, В. Кравців, Т. Васильців, В. Рисіна, Ю. Монтики, Ю. Солоненка, П. Панасюка, акцентується увага на проблемах фрагментарності правового поля, нестабільності державних програм фінансової

підтримки та недостатній узгодженості фінансових і правових інструментів регулювання підприємницької діяльності. Водночас більшість досліджень мають переважно галузевий або інструментальний характер, що зумовлює необхідність подальшого комплексного аналізу правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу з урахуванням сучасних викликів економічного відновлення.

Окремої уваги потребують питання оцінювання ефективності чинних правових механізмів фінансування МСБ з позицій їх впливу на динаміку підприємницької активності, інвестиційні рішення та фінансову стійкість суб'єктів господарювання. Це зумовлює доцільність застосування міждисциплінарного підходу, який поєднує економічний і правовий аналіз у дослідженні процесів фінансової підтримки бізнесу.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою дослідження є обґрунтування теоретичних і практичних напрямів удосконалення правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу в Україні з урахуванням сучасних викликів економічної нестабільності, процесів економічного відновлення та необхідності підвищення ефективності державної підтримки підприємництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-правові засади фінансування малого та середнього бізнесу

Фінансування малого та середнього бізнесу є складним багатоаспектним процесом, що поєднує економічні, правові та інституційні складові. У сучасних умовах економічної нестабільності та структурних трансформацій національної економіки роль правового регулювання фінансових відносин у підприємницькому секторі суттєво зростає. Саме правове середовище визначає можливості доступу суб'єктів малого та середнього бізнесу до фінансових ресурсів, формує стимули або бар'єри для інвестиційної активності та впливає на рівень фінансових ризиків підприємницької діяльності. [1; 4; 6]

З позицій економічної теорії фінансування підприємства розглядається як процес залучення та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення безперервності господарської діяльності, розширеного відтворення та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Водночас у правовому вимірі фінансування малого та середнього бізнесу постає як система врегульованих нормами права відносин між державою, фінансовими установами та підприємцями щодо мобілізації, розподілу й використання фінансових ресурсів. [4; 5]

Особливість малого та середнього бізнесу полягає в обмеженості власного капіталу, високій чутливості до змін зовнішнього середовища та підвищених фінансових ризиках. У зв'язку з цим, саме правове регулювання має компенсувати структурні слабкості МСБ шляхом створення спеціальних фінансово-правових механізмів підтримки, серед яких провідне місце займають державні програми пільгового кредитування, гарантійні інструменти, грантова підтримка та податкові стимули. [1; 2; 6]

У наукових дослідженнях обґрунтовується, що ефективність фінансування МСБ безпосередньо залежить не лише від обсягу доступних фінансових ресурсів, а й від стабільності та передбачуваності нормативно-правової бази. Часті зміни законодавства, суперечності між окремими нормативними актами, надмірна зарегульованість фінансових процедур істотно ускладнюють доступ підприємців до фінансування та знижують ефективність державної підтримки. [4; 5; 6]

Правове регулювання фінансування малого та середнього бізнесу в Україні формується під впливом бюджетного, податкового, банківського та господарського законодавства. При цьому відсутність єдиного системного підходу до нормативного забезпечення фінансової підтримки підприємництва зумовлює фрагментарність правових механізмів та дублювання функцій окремих інституцій. У результаті фінансові інструменти підтримки часто функціонують ізольовано, без належної координації, що знижує їх загальний економічний ефект. [4; 5; 6]

У контексті економічного відновлення особливої актуальності набуває питання адаптації правового регулювання фінансування МСБ до нових умов господарювання. Військові ризики, зростання невизначеності, руйнування виробничої та логістичної інфраструктури потребують гнучких і водночас надійних правових механізмів, здатних забезпечити оперативний доступ бізнесу до фінансових ресурсів. Це зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до правового регулювання фінансування підприємництва та формування нової моделі фінансово-правової підтримки малого та середнього бізнесу. [5; 7; 10; 12]

Важливим напрямом удосконалення правового регулювання є поєднання фінансових інструментів із правовими гарантіями захисту підприємців. Йдеться не лише про формальне закріплення права на отримання фінансової підтримки, а й про створення ефективних процедур її реалізації, мінімізацію адміністративних бар'єрів та забезпечення рівних умов доступу для всіх суб'єктів малого та середнього бізнесу. [4; 8; 9]

Таким чином, теоретико-правовий аналіз фінансування малого та середнього бізнесу дозволяє зробити висновок, що вдосконалення правового регулювання має розглядатися як ключовий чинник підвищення ефективності фінансової підтримки підприємництва, активізації інвестиційних процесів та забезпечення стійкого економічного відновлення. [6; 7; 10]

Подальший аналіз проблематики фінансування малого та середнього бізнесу доцільно здійснювати крізь призму інституційної системи правового регулювання, яка формує рамкові умови доступу підприємців до фінансових ресурсів. Інституційне середовище фінансування МСБ охоплює сукупність органів державної влади, фінансово-кредитних установ, фондів розвитку підприємництва, а також нормативно-правових механізмів, що визначають порядок взаємодії між ними. Саме ефективність функціонування цієї системи значною мірою зумовлює результативність державної політики підтримки підприємницької діяльності. [4; 6; 7; 9]

В Україні правове регулювання фінансування малого та середнього бізнесу здійснюється на основі багаторівневої нормативної бази, що включає положення

господарського, податкового, бюджетного та банківського законодавства. Однак така багатовекторність правового впливу не завжди супроводжується належною узгодженістю між окремими нормативними актами, що призводить до виникнення регуляторних колізій та ускладнює практичну реалізацію фінансових інструментів підтримки МСБ. В умовах економічної нестабільності ці недоліки набувають системного характеру, посилюючи фінансові ризики підприємницької діяльності. [1; 4; 5; 6]

Особливістю сучасного етапу розвитку малого та середнього бізнесу є зростання ролі держави як активного учасника фінансових відносин у підприємницькому секторі. Держава не лише формує нормативно-правові умови функціонування бізнесу, але й безпосередньо впливає на процеси фінансування через бюджетні програми, механізми пільгового кредитування, гарантійні інструменти та грантову підтримку. Водночас ефективність такого впливу значною мірою залежить від чіткості правового регулювання, прозорості процедур та стабільності правил доступу до фінансових ресурсів. [5; 7; 8; 10]

Аналіз чинних механізмів фінансування МСБ свідчить, що значна частина підприємців стикається з труднощами у практичному використанні фінансових інструментів державної підтримки. Серед основних причин слід виокремити складність нормативних вимог, надмірну кількість процедурних етапів, обмежену інформованість суб'єктів господарювання та недостатню адаптацію правових механізмів до реальних потреб малого бізнесу. У результаті навіть формально доступні фінансові ресурси не завжди трансформуються у реальні можливості розвитку підприємницької діяльності. [6; 7; 10; 12]

Важливим аспектом правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу є забезпечення балансу між фіскальними інтересами держави та потребами підприємницького сектору. Податкове законодавство, з одного боку, виступає джерелом формування бюджетних ресурсів, а з іншого — може слугувати інструментом стимулювання або стримування підприємницької активності. У цьому контексті особливого значення набувають податкові пільги, спеціальні режими оподаткування та механізми податкового кредитування, які мають бути чітко врегульовані та спрямовані на підтримку розвитку МСБ, а не створення додаткових регуляторних бар'єрів. [1; 2; 5; 11]

Фінансово-кредитне законодавство також відіграє ключову роль у формуванні умов доступу малого та середнього бізнесу до позикових ресурсів. Високі вимоги до забезпечення кредитів, недостатній розвиток системи державних гарантій та обмежена конкуренція на фінансовому ринку зумовлюють обмеження кредитної активності щодо МСБ. За таких умов правове регулювання має бути спрямоване на розвиток альтернативних фінансових інструментів, зокрема гарантійних фондів, мікрофінансування та партнерських програм між державою і банківським сектором. [7; 8; 9; 12]

У контексті економічного відновлення актуалізується проблема адаптації правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу до умов підвищеної невизначеності та ризиків. Традиційні підходи до регулювання фінансових відносин не завжди враховують специфіку функціонування підприємств у кризових умовах, що зумовлює необхідність впровадження більш

гнучких і ризик-орієнтованих правових механізмів. Йдеться, зокрема, про спрощення процедур доступу до фінансування, розширення інструментів компенсації фінансових втрат та посилення правових гарантій захисту підприємців. [5; 7; 10; 12]

Таким чином, подальший розвиток правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу має ґрунтуватися на системному підході, що передбачає узгодження нормативно-правових актів, посилення інституційної координації та орієнтацію на реальні потреби підприємницького сектору. Лише за умови комплексного поєднання фінансових і правових інструментів можливо забезпечити підвищення ефективності державної підтримки МСБ та створити передумови для його стійкого розвитку в умовах економічного відновлення. [4; 6; 7; 10]

Подальше дослідження доцільно зосередити на аналізі фінансово-правових інструментів, що використовуються для забезпечення фінансування малого та середнього бізнесу, та оцінці ефективності їх правового регулювання в сучасних умовах. Фінансові інструменти підтримки підприємництва в Україні охоплюють широкий спектр механізмів, серед яких ключове місце займають банківське кредитування, державні програми пільгових кредитів, гарантійні інструменти, бюджетні субсидії, гранти та податкові стимули. Водночас результативність кожного з них значною мірою визначається не лише економічними параметрами, а й якістю нормативно-правового забезпечення. [6; 7; 8; 12]

Банківське кредитування традиційно залишається основним джерелом залучення зовнішніх фінансових ресурсів для суб'єктів малого та середнього бізнесу. Проте високі процентні ставки, жорсткі вимоги до забезпечення кредитів та обмежена кредитоспроможність підприємців істотно звужують можливості використання цього інструменту. У такій ситуації особливого значення набуває правове регулювання пільгового кредитування, яке має компенсувати ринкові обмеження шляхом зниження фінансових ризиків для кредиторів і позичальників. Однак практика реалізації відповідних програм свідчить про наявність правових прогалин, що проявляються у складності процедур, недостатній визначеності критеріїв відбору та обмеженій прозорості прийняття рішень. [5; 7; 10; 12]

Гарантійні механізми фінансування малого та середнього бізнесу розглядаються як ефективний інструмент зниження кредитних ризиків і розширення доступу підприємців до позикових ресурсів. У правовому вимірі вони потребують чіткого нормативного закріплення порядку надання гарантій, розподілу відповідальності між учасниками фінансових відносин та механізмів контролю за цільовим використанням коштів. Недостатній розвиток правової бази гарантійних інструментів в Україні обмежує їх застосування та знижує потенціал залучення приватного капіталу до фінансування МСБ. [7; 8; 9]

Окреме місце в системі фінансово-правової підтримки підприємництва займають бюджетні субсидії та грантові програми, які спрямовані на стимулювання інноваційної активності, створення нових робочих місць та розвиток регіональної економіки. Водночас правове регулювання грантово-

го фінансування часто характеризується фрагментарністю та надмірною формалізацією, що ускладнює доступ підприємців до таких ресурсів. Недостатня узгодженість між різними програмами, відсутність єдиних стандартів оцінювання результативності та обмежена правова визначеність зобов'язань сторін знижують ефективність використання бюджетних коштів. [6; 8; 10; 11]

Податкові інструменти фінансування малого та середнього бізнесу відіграють подвійну роль, поєднуючи фіскальну та стимулюючу функції. Спрощені системи оподаткування, податкові пільги та відстрочки податкових платежів можуть створювати додаткові фінансові ресурси для розвитку підприємництва. Проте нестабільність податкового законодавства та часті зміни умов застосування пільг формують середовище невизначеності, що негативно впливає на довгострокові фінансові рішення підприємців. У цьому контексті правове регулювання має забезпечувати передбачуваність податкової політики та її узгодженість із загальними цілями економічного розвитку. [1; 2; 5; 11]

Аналіз практики правозастосування свідчить, що ключовою проблемою фінансово-правового забезпечення малого та середнього бізнесу залишається недостатня інтеграція окремих інструментів у єдину систему підтримки підприємництва. Фінансові механізми часто функціонують автономно, без належного нормативного узгодження, що знижує їх синергійний ефект. У результаті підприємці змушені адаптуватися до складного та суперечливого регуляторного середовища, що підвищує транзакційні витрати та стримує інвестиційну активність. [4; 6; 7; 10]

Систематизація основних проблем правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу та напрямів їх подолання подана в табл. 1.

Таблиця 1. Ключові проблеми правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу та напрями їх удосконалення

Група проблем	Прояв проблеми у чинному правовому регулюванні	Наслідки для МСБ	Напрями удосконалення
Нормативно-правові	Фрагментарність законодавства, часті зміни нормативних актів	Правова невизначеність, зниження інвестиційної активності	Забезпечення стабільності та системності правового регулювання
Інституційні	Дублювання функцій органів влади, слабка міжвідомча координація	Низька ефективність державних програм	Чіткий розподіл повноважень, посилення координації
Фінансові	Обмежений доступ до кредитів, високі вимоги до забезпечення	Недостатнє фінансування розвитку МСБ	Розвиток гарантійних та пільгових фінансових інструментів
Адміністративні	Складні процедури отримання фінансової підтримки	Високі транзакційні витрати	Спрощення процедур, цифровізація
Податкові	Нестабільність податкових умов	Ускладнення довгострокового планування	Передбачуваність та цільові податкові стимули

Джерело: узагальнено автором [4; 5; 6; 7].

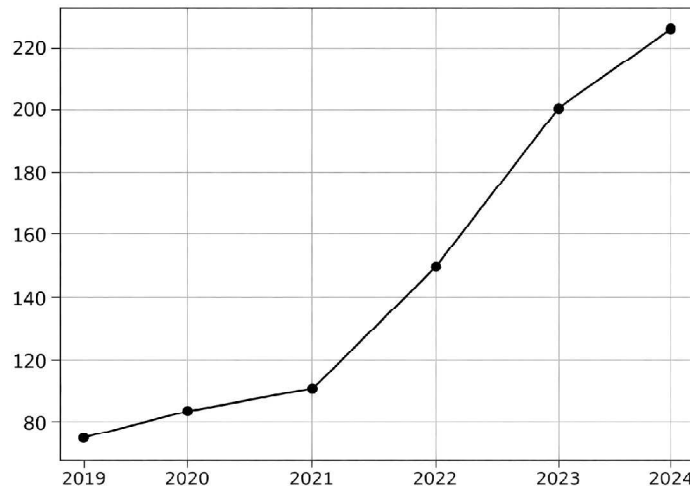

Рис. 1. Динаміка кількості суб'єктів МСБ та обсягів їх державного кредитування в Україні

Джерело: узагальнено автором [13].

В умовах економічного відновлення особливої актуальності набуває формування комплексної моделі правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу, яка б поєднувала різні фінансові інструменти в межах узгодженої нормативно-правової системи. Такий підхід передбачає не лише вдосконалення окремих правових норм, а й перегляд принципів державної політики підтримки підприємництва з урахуванням потреб реального сектору економіки та довгострокових стратегічних пріоритетів розвитку.

З метою ілюстрації тенденцій розвитку малого та середнього бізнесу в Україні та оцінки взаємозв'язку між динамікою підприємницької активності й обсягами фінансової підтримки доцільно проаналізувати відповідні статистичні показники, наведені на рис. 1.

Подальший аналіз проблематики фінансування малого та середнього бізнесу вимагає звернення до європейського досвіду правового регулювання, який сформувався в умовах тривалої інституційної стабільності та системної державної підтримки підприємництва. У країнах Європейського Союзу правове забезпечення фінансування МСБ базується на принципах передбачуваності, прозорості та інтегрованості фінансових і регуляторних інструментів. Особливістю європейського підходу є орієнтація не лише на пряме бюджетне фінансування, а й на створення сприятливого правового середовища для залучення приватного капіталу до фінансування підприємницької діяльності. [7; 8; 9; 11]

Практика європейських країн свідчить, що ефективно правове регулювання фінансування малого та середнього бізнесу передбачає чітке нормативне закріплення ролей усіх учасників фінансових відносин, а також узгодження національних програм підтримки з довгостроковими стратегіями економічного розвитку. Значна увага приділяється розвитку кредитно-гарантійних механізмів, які дозволяють зменшити ризики фінансових установ і водночас розширити доступ підприємців до позикових ресурсів. У правовому полі це реалізується через ство-

рення спеціалізованих гарантійних фондів, діяльність яких регламентується окремими законодавчими актами та підзаконними нормативними документами. [7; 10; 11]

Важливою складовою європейської моделі є також активне використання інструментів грантового фінансування та субсидування інноваційної діяльності малого бізнесу. Правове регулювання таких інструментів, як правило, спрямоване на мінімізацію адміністративних процедур, стандартизацію вимог до отримувачів фінансування та забезпечення прозорості процесу відбору проєктів. Це дозволяє знизити транзакційні витрати підприємців і підвищити довіру до державних програм підтримки. [8; 9; 11; 12]

Порівняльний аналіз європейського та українського підходів до правового регулювання фінансування МСБ свідчить про наявність суттєвих відмінностей, зумовлених як рівнем економічного розвитку, так і якістю інституційного середовища. В Україні правове регулювання фінансування підприємництва все ще перебуває на етапі становлення, що проявляється у фрагментарності нормативної бази, недостатній узгодженості між окремими програмами та обмеженій сталій практиці правозастосування. Адаптація європейських підходів потребує врахування національних особливостей, таких як, рівня фінансових ризиків, обмежених бюджетних ресурсів та специфіки функціонування малого бізнесу в умовах воєнної та економічної нестабільності. [5; 8; 12]

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема інституційної спроможності держави забезпечувати реалізацію задекларованих правових норм у сфері фінансування МСБ. Формальне закріплення фінансових інструментів без належного механізму їх практичного впровадження не забезпечує очікуваного економічного ефекту. Тому удосконалення правового регулювання має супроводжуватися розвитком інституційної інфраструктури підтримки підприємництва, підвищенням кваліфікації посадових осіб та впровадженням сучасних цифрових рішень у сфері адміністрування фінансових програм. [4; 6; 12]

Важливим напрямом трансформації правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу є забезпечення інтеграції фінансових і правових механізмів у єдину систему державної підтримки. Йдеться про необхідність формування комплексної моделі, у межах якої кредитні, гарантійні, грантові та податкові інструменти функціонують не ізольовано, а як взаємопов'язані елементи єдиної політики розвитку підприємництва. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів, зменшити регуляторне навантаження на бізнес та створити умови для довгострокового планування підприємницької діяльності. [5; 6; 7; 10]

Загалом результати дослідження свідчать, що вдосконалення правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу має розглядатися не як сукупність окремих законодавчих змін, а як системний процес трансформації інституційного середовища підприємництва. Реалізація такого підходу створює передумови для підвищення фінансової стійкості МСБ, активізації інвестиційних процесів та формування основ сталого економічного відновлення. [4; 6; 10; 12]

Доцільно зосередити увагу на обґрунтуванні напрямів удосконалення правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу з урахуванням сучасних викликів економічного відновлення. Ключовою передумовою таких змін є формування цілісної концепції фінансово-правової підтримки підприємництва, яка має ґрунтуватися на принципах системності, стабільності та адаптивності до динамічних змін економічного середовища. В умовах підвищеної невизначеності саме правове регулювання повинно забезпечувати підприємцям передбачуваність правил гри та зменшення фінансових ризиків. [5; 7; 10]

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення правового регулювання є підвищення стабільності нормативно-правової бази у сфері фінансування малого та середнього бізнесу. Часті зміни законодавства, навіть за умови їх формальної спрямованості на підтримку підприємництва, формують атмосферу правової невизначеності та стримують інвестиційну активність. Тому доцільним є запровадження середньострокових регуляторних рамок, які б визначили базові принципи фінансової підтримки МСБ та обмежували можливості їх частого перегляду без належного економічного обґрунтування. [1; 4; 5]

Важливим напрямом є також удосконалення правового регулювання державних програм фінансування малого та середнього бізнесу з позицій їх прозорості та доступності. Наявна практика свідчить, що складність процедур отримання фінансової підтримки та надмірна кількість регуляторних вимог істотно знижують ефективність навіть фінансово привабливих програм. У цьому контексті правове регулювання має бути спрямоване на спрощення адміністративних процедур, стандартизацію вимог до заявників та запровадження єдиних підходів до оцінювання результативності використання бюджетних коштів. [6; 8; 12]

Окремої уваги потребує розвиток правових механізмів гарантування фінансування малого та середнього бізнесу. Удосконалення нормативного забезпечення діяльності гарантійних фондів, чітке визначення умов надання гарантій та розмежування відповідальності між державою, фінансовими установами й підприємцями сприятиме розширенню доступу МСБ до кредитних ресурсів. Такий підхід дозволяє активізувати участь приватного фінансового сектору у фінансуванні підприємництва без суттєвого зростання бюджетного навантаження. [7; 10; 11]

Не менш важливим є вдосконалення податково-правових інструментів фінансування малого та середнього бізнесу. Податкові стимули повинні бути інтегровані у загальну систему фінансової підтримки та мати чітку економічну спрямованість. Йдеться не лише про запровадження пільг, а й про забезпечення стабільності податкових умов, що є необхідною передумовою для довгострокового фінансового планування підприємницької діяльності. У цьому контексті доцільним є розширення практики податкового кредитування інвестиційних проєктів МСБ та вдосконалення механізмів податкової компенсації витрат, пов'язаних із відновленням виробничої діяльності. [1; 5; 6]

У процесі удосконалення правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу важливе значення має також інституційна координація. Розмежування повноважень між органами державної влади, чітке визначення їх функцій у сфері фінансової підтримки підприємництва та налагодження ефективної міжвідомчої взаємодії дозволять уникнути дублювання програм і підвищити адресність державної допомоги. Відсутність належної координації призводить до розпорошення фінансових ресурсів та зниження загальної результативності державної політики. [4; 6; 12]

Таким чином, напрями удосконалення правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу мають комплексний характер і передбачають поєднання нормативних, інституційних та процедурних змін. Реалізація запропонованих підходів створює передумови для формування ефективної системи фінансово-правової підтримки підприємництва, здатної забезпечити відновлення економічної активності, підвищення конкурентоспроможності МСБ та стійкий розвиток національної економіки в довгостроковій перспективі. [5; 7; 10; 12]

Подальший розвиток запропонованих напрямів удосконалення правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу доцільно розглядати крізь призму формування інтегрованої фінансово-правової моделі підтримки підприємництва. Така модель має поєднувати нормативно закріплені фінансові інструменти з механізмами правового захисту суб'єктів господарювання, забезпечуючи не лише доступ до ресурсів, а й стабільність умов їх використання. В умовах економічного відновлення особливого значення набуває здатність правового регулювання адаптуватися до змін зовнішнього середовища, не порушуючи при цьому принципів правової визначеності та рівності суб'єктів господарювання. [4; 7; 10]

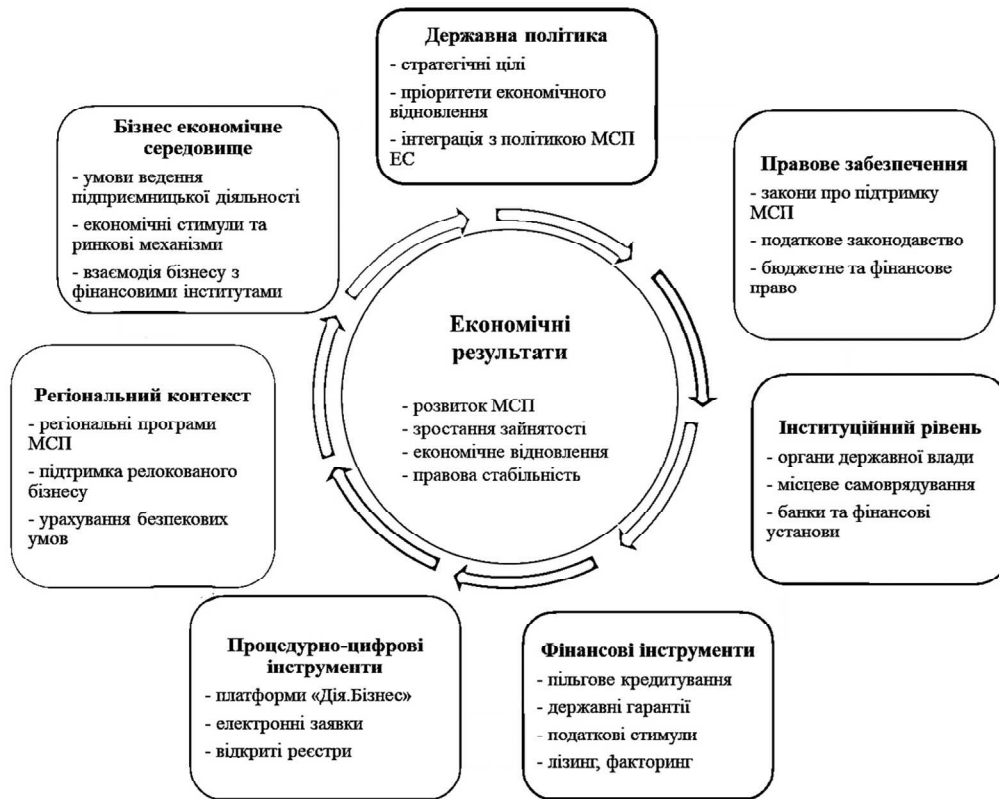

Рис. 2. Фінансово-правова модель підтримки малого і середнього бізнесу

Джерело: розроблено автором.

Одним із ключових елементів такої моделі є запровадження ризик-орієнтованого підходу до правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу. Йдеться про необхідність диференціації правових механізмів залежно від рівня фінансових, галузевих і регіональних ризиків, з якими стикаються підприємці. У кризових умовах універсальні регуляторні рішення часто виявляються неефективними, тоді як гнучке правове регулювання дозволяє точніше спрямовувати фінансову підтримку та мінімізувати втрати бюджетних ресурсів. [5; 7; 10]

Важливим напрямом удосконалення є також розвиток цифрових інструментів правового регулювання фінансування МСБ. Цифровізація процедур подання заявок, оцінювання фінансових проєктів, моніторингу використання коштів і звітності здатна суттєво знизити адміністративні бар'єри та підвищити прозорість державних програм підтримки. Водночас ефективне використання цифрових рішень потребує належного правового забезпечення, яке має врегульовувати питання захисту даних, відповідальності сторін і правових наслідків використання автоматизованих систем прийняття рішень. [8; 9; 12]

У контексті фінансування малого та середнього бізнесу важливо також враховувати регіональний вимір правового регулювання. Економічні умови функціонування підприємств істотно відрізняються залежно від регіону, що зумовлює необхідність диференційованого підходу до нормативного забезпечення фінансової підтримки. Надання органам місцевого самоврядування ширших повноважень у сфері реалізації програм фінансування МСБ, за умови

чіткого правового регулювання та контролю, може сприяти підвищенню адресності підтримки та активізації місцевого підприємництва. [5; 6; 12]

Окрему увагу в межах удосконалення правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу слід приділити питанням оцінювання ефективності державної підтримки. Формування єдиних правових підходів до моніторингу та оцінки результативності фінансових програм дозволяє не лише підвищити прозорість використання бюджетних коштів, а й створює інформаційну основу для коригування державної політики. Відсутність чітко визначених критеріїв ефективності ускладнює об'єктивну оцінку впливу фінансово-правових інструментів на розвиток підприємництва та знижує довіру бізнесу до державних ініціатив. [6; 10; 12]

Таким чином, удосконалення правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу слід розглядати як безперервний процес, що поєднує нормативні зміни, інституційний розвиток і впровадження сучасних управлінських та цифрових рішень. Реалізація такого підходу дозволяє створити сприятливе правове середовище для підприємницької діяльності, забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів і сформувати основу для сталого економічного розвитку в умовах посткризового відновлення. [4; 7; 10; 12]

Слід зазначити, що удосконалення правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу є необхідною передумовою формування стійкої та конкурентоспроможної економіки в умовах економічного відновлення. Проведений аналіз

підтвердив, що ефективність фінансової підтримки підприємництва визначається не лише обсягом залучених ресурсів, а насамперед якістю нормативно-правового середовища, рівнем інституційної координації та передбачуваністю регуляторної політики. [4; 5; 6; 10]

Обґрунтовано, що комплексний підхід до правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу, який поєднує кредитні, гарантійні, грантові та податкові інструменти, дозволяє знизити фінансові ризики підприємницької діяльності та підвищити доступність ресурсів для суб'єктів господарювання. Реалізація запропонованих напрямів удосконалення правового регулювання сприятиме активізації підприємницької ініціативи, відновленню економічної активності та формуванню передумов для довгострокового соціально-економічного розвитку України. [1; 5; 7; 12]

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що правове регулювання фінансування малого та середнього бізнесу є одним із ключових чинників забезпечення стійкого економічного розвитку та ефективного відновлення національної економіки в умовах підвищеної нестабільності. Малий та середній бізнес виконує важливу соціально-економічну функцію, формуючи основу зайнятості, сприяючи диверсифікації економіки та розвитку регіонів, що зумовлює необхідність створення сприятливого та передбачуваного правового середовища для його фінансового забезпечення.

Дослідження показало, що чинна система правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу в Україні характеризується фрагментарністю, нестабільністю нормативно-правової бази та недостатньою узгодженістю фінансових і правових інструментів державної підтримки. Це обмежує доступ підприємців до фінансових ресурсів, підвищує транзакційні витрати та знижує ефективність реалізації державних програм підтримки підприємництва.

Обґрунтовано, що вдосконалення правового регулювання має здійснюватися на основі комплексного підходу, який передбачає стабілізацію законодавчого середовища, спрощення адміністративних процедур, розвитку гарантійних і кредитних механізмів, а також інтеграцію податкових стимулів у загальну систему фінансової підтримки малого та середнього бізнесу. Особливого значення набуває посилення інституційної координації між органами державної влади та фінансовими установами з метою підвищення адресності й прозорості державної допомоги.

У межах дослідження запропоновано комплексну фінансово-правову модель підтримки розвитку підприємництва, яка поєднує інструменти фінансового стимулювання та правового регулювання з урахуванням регіональної специфіки, умов післякризового відновлення та процесів європейської інтеграції. Модель ґрунтується на координації дій органів державної влади, місцевого самоврядування та

інституцій розвитку, передбачає використання бюджетних, кредитних і інвестиційних механізмів у поєднанні з адаптивним нормативно-правовим забезпеченням, а також орієнтована на цифровізацію управлінських процесів і підвищення правової визначеності для суб'єктів господарювання. Її впровадження створює передумови для зміцнення фінансової стійкості бізнесу, зниження регуляторних ризиків і формування сприятливого підприємницького середовища в регіонах.

Запропоновані напрями удосконалення правового регулювання фінансування малого та середнього бізнесу спрямовані на зниження фінансових ризиків підприємницької діяльності, активізацію інвестиційних процесів та формування сприятливих умов для розвитку підприємництва. Їх практична реалізація створить передумови для підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу, стимулювання економічної активності та забезпечення довгострокового соціально-економічного розвитку України.

Література:

1. Корнилюк Р. В., Корнилюк А. В. Фінансування малого та середнього бізнесу: тенденції, можливості, ризики. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 24. С. 43—50. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/7e1dd9fb-ab46-42e3-9199-5a5056bbce3b> (дата звернення: 05.02.2026).
2. Гавриш О. А., Зозульов О. В., Гавриш Ю. О. Альтернативні форми фінансування малого та середнього бізнесу в Україні: можливості та перспективи. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 35. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1125> (дата звернення: 05.02.2026).
3. Волкова Н. І., Саржевська А. В. Альтернативні джерела фінансування малого та середнього підприємництва в Україні. Фінанси, облік, банки. 2018. № 1. URL: <https://jfab.donnu.edu.ua/article/view/6266> (дата звернення: 05.02.2026).
4. Ковалко Н. М., Глух М. В. Правове регулювання фінансової підтримки малого підприємництва. Ірпінський юридичний часопис. 2024. Вип. 2 (15). С. 154—164. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/226> (дата звернення: 05.02.2026).
5. Носков О. М. Державне регулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах пандемії та воєнного стану. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 7. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-02-12> (дата звернення: 05.02.2026).
6. Пілевич Д. С. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 3 (27). С. 110—122. URL: <https://ppeu.stu.cn.ua/article/view/252938> (дата звернення: 05.02.2026).
7. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Фінансування малих і середніх підприємств та підприємців: огляд показників ОЕСР. ОЕСР, 2024. URL: <https://www.oecd.org/ukraine/financing-smes-and-entrepreneurs.htm> (дата звернення: 05.02.2026).
8. Європейська Комісія. Підтримка малого та середнього бізнесу в країнах Східного партнерства: ініціати-

ва EU4Business. Брюссель, 2024. URL: <https://eu4business.eu/uk> (дата звернення: 05.02.2026).

9. Європейська Комісія. Щорічний звіт EU4Business щодо підтримки МСП у країнах Східного партнерства. Брюссель, 2024. URL: <https://eu4business.org.ua> (дата звернення: 05.02.2026).

10. Світовий банк. Підтримка малого та середнього підприємництва: міжнародний досвід та інструменти фінансування. Вашингтон, 2023. URL: <https://www.worldbank.org/uk/topic/sme-finance> (дата звернення: 05.02.2026).

11. Європейський інвестиційний банк. Фінансування малого та середнього бізнесу: політика та інструменти ЄС. Люксембург, 2023. URL: <https://www.eib.org/uk/products/sme-finance> (дата звернення: 05.02.2026).

12. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН). Підтримка малого і середнього бізнесу для сталого економічного відновлення. Нью-Йорк, 2023. URL: <https://www.undp.org/ukraine> (дата звернення: 05.02.2026).

13. Державна служба статистики України. Кількість осіб, зайнятих у малих та середніх підприємствах (індикатор ЦСР 8.6.1) за 2015–2023 рр. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/8-6-2/> (дата звернення: 05.02.2026).

References:

1. Kornylyuk, R.V., & Kornylyuk, A.V. (2017), "Financing of small and medium business: trends, opportunities, risks", *Investytsii: praktyka ta docvid*, vol. 24, pp. 43—50, available at: <https://ir.kneu.edu.ua/items/7e1dd9fb-ab46-42e3-9199-5a5056bbce3b> (Accessed 05.02.2026).

2. Havrysh, O. A., Zozul'ov, O. V. and Havrysh, Yu. O. (2022), "Alternative forms of financing for small and medium-sized businesses in Ukraine: opportunities and prospects", *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 35, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1125> (Accessed 05.02.2026).

3. Volkova, N. I. and Sarzhevs'ka, A. V. (2018), "Alternative sources of financing for small and medium-sized businesses in Ukraine", *Finansy, oblik, banky*, № 1, available at: <https://jfub.donnu.edu.ua/article/view/6266> (Accessed 05.02.2026).

4. Kovalko, N. M. and Hlukh, M. V. (2024), "Legal regulation of financial support for small businesses", *Irpins'kyj iurydychnyj chasopys*, № 2 (15), S. 154—164, available at: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/226> (Accessed 05.02.2026).

5. Noskov, O. M. (2023), "State regulation of the development of small and medium-sized businesses in Ukraine in the context of the pandemic and martial law", *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*, vol. 7, available at: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-02-12> (Accessed 05.02.2026).

6. Pilevych, D. (2021), "State support for the development of small business in Ukraine", *Problemy i perspektvy ekonomiky ta upravlinnya*, vol. 3, no. 27, pp. 110—122, available at: <https://ppeu.stu.cn.ua/article/view/252938> (Accessed 05.02.2026).

7. OECD (2024), "Financing SMEs and Entrepreneurs: OECD Indicators Overview", available at: <https://www.oecd.org/ukraine/financing-smes-and-entrepreneurs.htm> (Accessed 05.02.2026).

8. EC (2024), "Supporting SMEs in the Eastern Partnership Countries: EU4Business Initiative", available at: <https://eu4business.eu/uk> (Accessed 05.02.2026).

9. EC (2024), "EU4Business Annual Report on SME Support in the Eastern Partnership Countries", available at: <https://eu4business.org.ua> (Accessed 05.02.2026).

10. World Bank (2023), "Supporting SMEs: International Experience and Financing Instruments", available at: <https://www.worldbank.org/uk/topic/sme-finance> (Accessed 05.02.2026).

11. EIB (2023), "Financing SMEs: EU policies and instruments", available at: <https://www.eib.org/uk/products/sme-finance> (Accessed 05.02.2026).

12. UN (2023), "Supporting SMEs for sustainable economic recovery", available at: <https://www.undp.org/ukraine> (Accessed 05.02.2026).

13. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Number of people employed in SMEs (SDG indicator 8.6.1) 2015—2023", available at: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/8-6-2/> (Accessed 05.02.2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 23.02.26

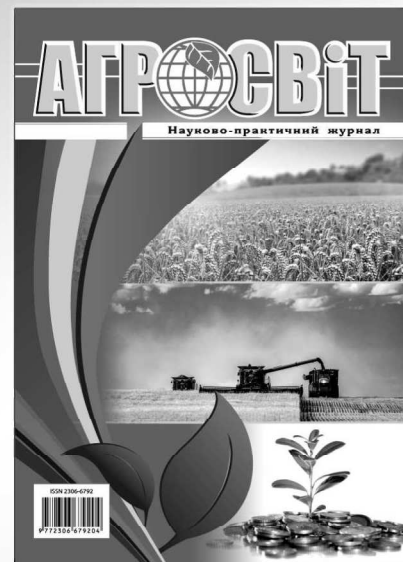
Процеженовано / Revised: 02.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 10.03.26

АГРОСВІТ

<https://nauka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292